

Monika Walicka

Politechnika Białostocka

OBCIĄŻENIA PODATKOWE A WYBRANE ASPEKTY FUNKCJONOWANIA PRZEDSIĘBIORSTW W WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM¹

Streszczenie: Współczesne przedsiębiorstwa funkcjonują w warunkach kształtowanych przez gospodarkę światową. Wyzwaniem i zarazem kluczem do sukcesu staje się więc poznanie jej specyfiki. Jednym z obszarów tej analizy otoczenia są relacje przedsiębiorstwo – system podatkowy.

Mimo wielu reform polskiego systemu podatkowego i obniżenia stawek podatkowych przedsiębiorstwa często nadal postrzegają obciążenia podatkowe przez pryzmat bariery. Celem artykułu jest poznanie wpływu systemu podatkowego na funkcjonowanie przedsiębiorstwa. Pojęcie systemu podatkowego zawężono tu do percepcji obciążeń podatkowych i ryzyka podatkowego, jakie niesie ze sobą dostosowanie się przez przedsiębiorstwo do współczesnego systemu podatkowego.

Słowa kluczowe: obciążenia podatkowe, ryzyko podatkowe, przedsiębiorstwo

1. Wstęp

Problemy gospodarcze wielu krajów, szczególnie od połowy lat 70. XX w., wywołały wiele głosów krytyki polityki fiskalnej. Pierwotnie przypisywano podatkowi głównie funkcje fiskalne, które zostały przekształcone na rzecz na łagodzenia nierówności dochodów przez postulaty Wagnera, a potem Keynesa. W doktrynie fiskalnej zaczęto ponownie odwoływać się do postulatów ekonomii klasycznej, coraz częściej pojawiały się hasła neutralności podatkowej. Założenia te, oceniane w literaturze przedmiotu jako utopijne i bez szans w praktyce, mogłyby zostać przynajmniej w części zrealizowane poprzez odpowiednią konstrukcję systemu podatkowego, na przykład minimalizację obciążeń podatkowych (w tym od dochodów przedsiębiorstw), preferowanie stałych stawek podatkowych, eliminację lub ograniczenie różnych przywilejów podatkowych, respektowanie zasady powszechności opodatkowania.

¹ Praca została wykonana w ramach prac statutowych nr S/WZ/2/09.

Tworząc system podatkowy, w różny sposób można kształtować tak zwaną zauważalność podatku. Zauważalne są bowiem podatki o charakterze bezpośrednim, co sprawia, że systemy podatkowe z przewagą bezpośrednich obciążeń dochodu łatwiej wywołują opory podatkowe. Powstaje więc pytanie, jak obciążenia podatkowe oddziałują na funkcjonowanie przedsiębiorstw.

W związku z tym w 2009 r. przeprowadzono badania ankietowe na grupie 1450 przedsiębiorstw (z czego 940 zwróciło ankiety). Zakresem objęto lata 2006, 2007 i 2008. Kryteriami doboru próby były: położenie geograficzne i forma opodatkowania². Zasięg badania obejmował przedsiębiorstwa będące podatnikami VAT z województwa podlaskiego.

2. Współczesne koncepcje badań obciążeń podatkowych w Polsce

Rolę systemów podatkowych w działalności przedsiębiorstw analizowano dotychczas za pomocą wielu metod i mierników. W literaturze przedmiotu najczęściej spotyka się badania serii czasu, jednakże dotyczą one głównie polityki podatkowej na poziomie narodowym i pozwalają na ogólne wnioskowanie, na przykład, że wyższe stawki podatkowe powodują mniejszą stopę samozatrudnienia³. Badania systemu podatkowego na podstawie serii czasu często są podobne, lecz przeprowadzane w innych odstępach czasowych, w innych gospodarkach, na różnych podmiotach. Takie działanie umożliwia zmienność i specyfika systemów podatkowych⁴. Interesującą metodą badania wpływu systemu podatkowego na przedsiębiorstwa są też badania danych panelowych w aspekcie efektywności polityk podatkowych⁵.

² Dobór miał charakter kwotowy. Dążono do tego, by reprezentacja w poszczególnych kategoriach odpowiadała rzeczywistości, gdyż dzięki temu można uzyskać zróżnicowane wyniki. W związku z tym, że badani są już podatnikami VAT, podzielono ich dodatkowo według form opodatkowania, zachowując proporcje ogólnowojevodzkie.

³ Przykłady wykorzystania badań serii czasu w analizach wpływu systemu podatkowego: D.M. Blau, *A time series analysis of self-employment in the United States*, „Journal of Political Economy” 1995, no. 2, s. 445–467; G. Briscoe, A. Dainty, S. Millet, *The impact of the tax system on self-employment in the British construction industry*, „International Journal of Manpower” 2006, no. 21, s. 596–613; D. Bruce, M. Mohsin, *State tax policies and entrepreneurial activity*, proceedings of the 96th Annual Conference on Taxation, National Tax Association, 2004, s. 545; S.C. Parker, *The economics of self-employment and entrepreneurship*, Cambridge University Press, Cambridge 2004, s. 379–394.

⁴ Ten sam aspekt podatku dochodowego badali: K. Moore, *The effect of the 1986 and 1993 tax reforms on self-employment*, proceedings of the Ninety-Fifth Annual Conference on Taxation, National Tax Association, 1999, s. 223; J.E. Long, *The income tax and self-employment*, „National Tax Journal” 1982, vol. 35, s. 344.

⁵ Na zróżnicowanie opodatkowania przedsiębiorstw i znaczenie statystyczne tego zjawiska zwrócił uwagę Bruce (D. Bruce, M. Mohsin, *State tax policies...*, dz. cyt.). Cullen i Gordon przeprowadzili podobne badania, potwierdzając, że obniżka stawki podatku od osób fizycznych może znacznie zredukować liczbę przedsiębiorstw: J.B. Cullen, R.H. Gordon, *Taxes and entrepreneurial activity: Theory and evidence for the U.S.*, NBER Working Paper, 2002, no. 9015, s. 189.

Teoria ekonomiczna sugeruje, że system podatkowy może wywierać bardzo złożony i niejednoznaczny wpływ na funkcjonowanie przedsiębiorstwa. Powszechny pogląd prezentowany w literaturze to taki, że działalność gospodarcza, w odróżnieniu od pracy na etacie, oferuje raczej niepewny dochód⁶. Zaś schematy i modele opodatkowania wynikające z badań empirycznych uwzględniają głównie realia polityczne i demograficzne. Oprócz nich istnieją inne czynniki, które zakłócają te, jakby się wydawało, proste zasady opodatkowania: nastroje, oczekiwania przedsiębiorstw, stopień znajomości przepisów i zasad działania podatku. To one mają tutaj istotne znaczenie. Zasady opodatkowania, w tym stosowana forma opodatkowania przedsiębiorstwa, wpływają na stan finansowy przedsiębiorstw, szczególnie jest to istotne, im większy jest udział opodatkowania w przychodach ogółem. Okazuje się też, że podatki mogą wpływać na pozycję rynkową przedsiębiorstw⁷.

Dotychczas podejmowane dyskusje toczyły się przy założeniu, że jednostki stosują się do tylko do ordynacji podatkowej⁸. Jednakże rzeczywista stawka podatkowa może więc różnić się od tej, narzuconej ordynacją. Wyjaśniając tę rozbieżność w formułowaniu analitycznych rozwiązań modelu, podaje się, zamiast badań empirycznych, liczne przykłady zachowań przedsiębiorców. Jako przykład niemożności wychwycenia przez te modele podstawowych charakterystyk, wskazuje się na prawdopodobną możliwość uchylania się od opodatkowania przez przedsiębiorców⁹. Dlatego też analizując podatkowe aspekty funkcjonowania organizacji, uwzględnia się kompetencje takie, jak: zdolność do optymalizacji, zarządzania podatkami, rozumienie obciążeń fiskalnych¹⁰. Ważne są tu też reakcje i wzorce zachowań przedsiębiorców wobec warunków zewnętrznych kreowanych przez system podatkowy.

⁶ S. Djankov, T. Ganser, C. McLiesh, R. Rarnalho, A. Shleifer, *The effect of corporate taxes on investment and entrepreneurship*, NBER Working Paper, 2009, no. 13 756, s. 325–361; E.D. Domar, R.A. Musgrave, *Proportional income taxation and risk-taking*, „Quarterly Journal of Economics” 1944, no. 58, s. 278; I. Grilo, A.R. Thurik, *Determinants of entrepreneurial engagement levels in Europe and the US*, Discussion Papers on Entrepreneurship, „Growth and Public Policy” 2004, s. 422; L. Klapper, L. Laeven, R. Rajan, *Barriers to entrepreneurship*, NBER Working Paper Series, no. 10 380, National Bureau of Economic Research, Cambridge 2004, s. 280–302; L. Klapper, L. Laeven, R. Rajan, *Entry regulations as a barrier to entrepreneurship*, „Journal of Financial Economics” 2006, no. 82; H.J. Schuetze, D. Bruce, *Tax policy and entrepreneurship*, „Swedish Economic Policy Review” 2005, no. 11, s. 411.

⁷ Cullen i Gordon zauważyli, że jeżeli stawka podatkowa podatku od osób fizycznych jest wyższa od stawki podatkowej od osób prawnych, to zwykle skutkuje zmianą formy prawnej firmy. W rezultacie firmy z większym prawdopodobieństwem rozpoczną działalność, opodatkowując się podatkiem od osób fizycznych, a przekształcać się w spółkę tylko w przypadku wzrostu firmy. J.B. Cullen, R.H. Gordon, *Taxes and entrepreneurial...*, dz. cyt.

⁸ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa (Dz.U. nr 137, poz. 926 z późn. zm.).

⁹ Transakcje gotówkowe dają indywidualnym przedsiębiorcom większą możliwość obniżenia deklarowanego dochodu niż inne formy organizacyjne.

¹⁰ K. Piotrkowski, *Organizacja i zarządzanie*, wyd. 2 rozszerzone, AlmaMer Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2006, s. 28.

Przedsiębiorstwa funkcjonują w określonych warunkach rynkowych. Z pewnością warunkiem przetrwania jest maksymalizacja zysku, lecz teorie przedsiębiorstwa zakładają, że dąży ono również do innych celów w postaci „zaspokojenia potrzeb społecznych oraz wartości rynkowej przedsiębiorstwa”¹¹. Zaś ustawy, przepisy, koncesje, poziom amortyzacji środków trwałych, możliwość inwestycji są elementami tego otoczenia w skali makro¹², mogą hamować lub rozwijać przedsiębiorczość w danym regionie, a co za tym idzie, mają wpływ na klęskę lub sukces przedsiębiorstwa.

3. Ryzyko podatkowe a funkcjonowanie przedsiębiorstw

Niestabilne prawo, problemy interpretacji przepisów prawa podatkowego, zmiany w otoczeniu prawnym, zmienne uwarunkowania rynkowe, a także profiskalne nastawienie organów skarbowych to najczęstsze zewnętrzne determinanty ryzyka przedsiębiorstw. System podatkowy w Polsce sprzyja powstawaniu ryzyka, gdyż brak tu stabilnej polityki podatkowej, a zmiany są pochodną programów różnych opcji politycznych. Jednym z sukcesów był niewątpliwie przepis Ordynacji podatkowej o wiążących interpretacjach urzędów skarbowych. Zmiana tego przepisu 1 lipca 2007 r. znowu spotęgowała ów wzrost ryzyka podatkowego w działalności przedsiębiorstw¹³.

Źródła ryzyka podatkowego tkwią również wewnątrz samej organizacji, głównie w kwalifikacjach pracowników. Niewystarczająca wiedza pracowników, niewłaściwy podział obowiązków i zadań, brak jasnych i skutecznych wewnętrznych procedur podatkowych, brak wymiany informacji między działami merytorycznymi i finansowymi, braki w dokumentacji transakcji, błędy w systemach informatycznych, brak zaangażowania działu podatkowego w przygotowanie transakcji, to najczęstsze wewnętrzne źródła ryzyka podatkowego.

Przedsiębiorca nie ma bezpośredniego wpływu na stanowienie polskich przepisów, ich stabilność oraz przewidywalność decyzji urzędników. Nie może też zarządzać przepisami czy kompetencjami urzędników fiskusa, lecz może jednak precyzyjnie zdefiniować kompetencje osób biorących udział w rozliczaniu podatków w jego firmie, ustalić zakres obowiązków tak, aby zapewnić rozdzielenie funkcji sprawozdawczości podatkowej, kontrolowanie bieżących rozliczeń i identyfikację ryzyk podatkowych oraz optymalizację obciążeń podatkowych.

Najpowszechniejszym źródłem ryzyka podatkowego w Polsce są dla przedsiębiorców przede wszystkim spory z organami podatkowymi. Główny problem tkwi

¹¹ T. Gruszecki, *Współczesne teorie przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 159.

¹² J. Skonieczny, *Strategiczna analiza otoczenia*, w: *Zarządzanie strategiczne. Systemowa koncepcja biznesu*, red. M. Moszkowicz, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2005, s. 225–230.

¹³ Ryzyko to wynika głównie z możliwości subiektywnych interpretacji prawa podatkowego ze względu na jego niejednoznaczność.

w tym, że podatnicy są tutaj słabszą stroną. Największe ryzyko niesie podatek VAT, który jest najczęściej weryfikowany. Firmy najbardziej obawiają się podatku VAT, bo możliwości popełnienia błędu jest znacznie więcej niż w przypadku podatku CIT czy PIT. Podatek pośredni, jakim jest VAT, wymaga prześledzenia całego procesu transakcyjnego. Z drugiej jednak strony, podatki pośrednie są harmonizowane, czyli regulowane na szczeblu unijnym, co ogranicza dowolność interpretacyjną na szczeblu lokalnym i daje możliwość odwołania się do regulacji UE.

Z punktu widzenia przedsiębiorcy najważniejsze dla rozwoju firmy są skutki braku zarządzania bądź nieodpowiedniego zarządzania ryzykiem podatkowym, i to zarówno w sferze prawnej, jak i biznesowej. Powstanie zaległości podatkowych (odsetki karne, sankcje, utrata prawa do odliczenia podatku lub ulgi), odpowiedzialność karnoskarbowa, odpowiedzialność podmiotów zbiorowych i naruszenie wymogów sprawozdawczości finansowej to tylko nieliczne negatywne konsekwencje prawne. Jednakże najdotkliwsze mogą okazać się skutki w sferze biznesowej w postaci pogorszenia wizerunku firmy, którego odbudowywanie może trwać latami.

W Polsce nadal niedoceniana jest rola doradców podatkowych. Mimo kosztu takiej usługi, warto ją wykorzystać jako skuteczne narzędzie minimalizacji ryzyka podatkowego. Zatrudniając doradców, pracowników oraz zakupując wyposażenie techniczne, należy zwrócić uwagę, czy pieniądze wydatkowane na to nie przewyższą swą kwotą oszczędności z tego tytułu. Efekty tych działań mają postać niższych płatności podatkowych oraz wydatków administracyjnych. Zgodnie z zasadą swobody przedsiębiorczości obywateli państw członkowskich także polscy przedsiębiorcy mogą również prowadzić działalność gospodarczą w dowolnym kraju UE na podobnych zasadach, jak obywatel danego kraju. Korzyści płynące z takiego rozwiązania to między innymi niższe opodatkowanie oraz ulgi sprzyjające inwestycjom¹⁴.

Podatek stanowi pewne uszczuplenie majątku podatnika. Wyznacznikiem wielkości ciężaru podatkowego są głównie wydatki związane z płatnościami podatków, a także wiążące się z ponoszeniem kosztów ewidencjonowania oraz ograniczania ryzyka podatkowego. Przedsiębiorca, postrzegając obciążenia podatkowe jako wysokie, otrzymuje dodatkowy bodziec do zarządzania podatkami. Wysoki ciężar podatków jest często pobudką do podejmowania działań ryzykownych, a nawet nielegalnych. W literaturze zauważyć można sugestie teoretyczne, że im wyższe są obciążenia podatkowe, tym bardziej agresywna staje się strategia podatkowa przedsiębiorstwa¹⁵. Przy niskich obciążeniach przedsiębiorcy przyjmują formę raczej zachowawczą.

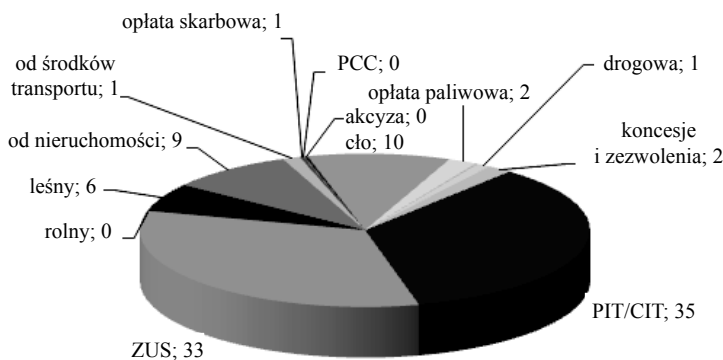
¹⁴ Zakład funkcjonujący na terenie innego państwa jako stała placówka nie podlega opodatkowaniu w kraju siedziby z tytułu podatku od dochodu i od majątku. Dochody są opodatkowane w kraju siedziby zakładu. Transfer zysku po opodatkowaniu jest wolny od podatku w kraju siedziby, jak i w kraju głównej siedziby spółki.

¹⁵ M. Poszwa, *Zarządzanie podatkiem w małej i średniej firmie*, C.H. Beck, Warszawa 2007, s. 8.

4. Obciążenia podatkowe podlaskich przedsiębiorstw

Powszechnie obciążenia podatkowe działalności gospodarczej utożsamia się z podatkami dochodowymi PIT i CIT, liniowym lub progresywnym¹⁶. Wynika to z faktu, że finansowe aspekty opodatkowania często postrzegane są przez przedsiębiorców przez pryzmat wysokości stawki podatkowej oraz kosztów uzyskania przychodów, jako czynnika wpływającego na kształt podstawy opodatkowania. Jednakże skalę rzeczywistych obciążeń tylko w niewielkim stopniu można przypisać podatkom dochodowym. Bez wątplenia należy tu dodać koszty, jakie ponosi podatnik postępując zgodnie z prawem, w celu uniknięcia ryzyka podatkowego (*costs to comply*).

W świetle przeprowadzonych badań własnych podlaskie przedsiębiorstwa są płatnikami średnio 16 rodzajów obciążeń w skali roku. Zdecydowanie największymi obciążeniami były podatki pośrednie. Ich udział w strukturze podatków wyniósł ponad 83%. Należy zwrócić tu uwagę na dominację podatku VAT – prawie 81%. Inne, oprócz VAT-u, podatki obrotowe płacone przez ankietowanych to akcyza i cło (1%). Przeciętnie w 2008 r. podlaskie przedsiębiorstwo było płatnikiem 1 337 782 zł podatku VAT. Pozostałe, inne niż podatek VAT, obciążenia zaprezentowano na rysunku 1.

Rys. 1. Średnie obciążenia podatkowe (oprócz VAT) małych przedsiębiorstw (w %)

Źródło: badania własne.

Badane podlaskie przedsiębiorstwa łącznie zapłaciły w 2008 r. prawie 120 mln zł, a przeciętnie 128 472 zł składek z tytułu ubezpieczeń społecznych (z prowadzenia działalności i w części obciążającej przedsiębiorstwo za pracowników). Jak wynika z rysunku 1 daje to odpowiednio 35 i 33% obciążeń ogółem (gdy nie bierze się pod uwagę VAT). Badane przedsiębiorstwa płacą rocznie 112 mln zł podatku dochodowego z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej (przeciętnie 119 367 zł).

¹⁶ B. Samojlik, *Polityka podatkowa w Polsce w świetle teorii optymalnego opodatkowania i zmian podatkowych w krajach UE*, Studia i Prace KES SGH, Zeszyty Naukowe, nr 15, Warszawa 2008, s. 590.

Przeciętne małe przedsiębiorstwo w województwie podlaskim płaci łącznie z tytułu podatków majątkowych 31 829,20 zł rocznie. Najczęściej płacone z tej grupy to: podatek od nieruchomości (17 313,31 zł), podatek od środków transportu (2398,19 zł) i opłata skarbową (567,54 zł). Tego typu podatki stanowią jedynie 2% wszystkich obciążeń.

Podatnicy mają coraz mniej możliwości pomniejszenia podatku/dochodu za pomocą istniejących ulg i odliczeń. Ulgi i odliczenia cieszyły się największym powrotem wśród badanych w 2006 r. (były to głównie ulgi rodzinne i kontynuowane). W 2008 r. z przywileju tego nie korzysta już ponad 90% podatników.

Całkowite obciążenie podatkowe (*Total Tax Rate*) to podatki obciążające zysk firmy. Wskaźnik ten nie zawiera podatków pobieranych, które nie obciążają zysków firmy¹⁷. Jak wynika z tabeli 1 całkowita stopa podatkowa w Polsce kształtuje się na poziomie około 40%. Najwyższy wskaźnik TTR odnotowano w przypadku składek na ubezpieczenia społeczne – ponad 23%.

Tabela 1. Łączne stawki podatkowe w Polsce w świetle badań Banku Światowego (TTR) w %

Rok	TTR CIT	TTR <i>Labour</i>	TTR inne	Total Tax Rate
2006	11,5	25,0	1,8	38,3
2007	12,7	23,6	2,1	38,4
2008	13,0	23,5	3,7	40,2

Źródło: raporty *Paying taxes*, „Doing Business” 2007–2009, World Bank, PriceWaterhouseCoopers.

Nieco inaczej przedstawia się łączna stawka podatkowa w małych przedsiębiorstwach województwa podlaskiego (tabela 2). Za pomocą TTR obliczono kwoty wszystkich podatków i innych obowiązkowych obciążeń w relacji procentowej do zysku brutto (PBTTB). Polski system podatkowy posiada zróżnicowane stawki podatku dochodowego (zależnie od przyjętej przez firmę formy opodatkowania), czego nie uwzględniają badania BŚ (badano hipotetyczną spółkę z o.o., czyli do TTR wliczano tylko podatek dochodowy od osób prawnych). Oszacowanie łącznej stawki TTR w podziale na poszczególne formy opodatkowania z pewnością wierniej odzwierciedli polskie uwarunkowania.

¹⁷ Obciążające dochód (*tax borne*) – finansuje przedsiębiorstwo i/lub są kosztem (podatek rolny, leśny, od nieruchomości, od środków transportu, za korzystanie ze środowiska, drogowy, koncesje i zezwolenia, opłata skarbową, składki na świadczenia społeczne przedsiębiorców i w części finansowanej przez nich od wynagrodzeń, Fundusz Pracy, Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych, PCC, VAT nieodliczalny od należnego i inne); pobierane (*tax collected*) – obciążające inne jednostki (składki ubezpieczeniowe finansowane przez pracodawcę z tytułu zatrudnienia pracownika, podatek dochodowy od wynagrodzeń, VAT, akcyza).

Tabela 2. Obliczanie łącznego obciążenia podatkowego z tytułu podatków dochodowych (w zł)

	PIT	CIT	Ryczałt	Karta
Zysk brutto bez uwzględnienia podatków (PBTTB)	24 775 064	5 229 634	234 837,1	110 201,5
Podatki obciążające koszty (<i>tax borne</i>)	516 743,21	372 974,74	37 222	23 141
Zysk przed opodatkowaniem (PBT)	24 258 321	4 856 659,3	197 615,1	87 060,5
Dochód podlegający opodatkowaniu*	24 258 321	4 856 659,3	197 615,1	87 060,5
Podatek dochodowy	107 712,8	6 297,2	2 942,91	2 415
Zysk po opodatkowaniu = PBT – pod. dochodowy	24 150 608,2	4 850 362,1	194 672,2	84 645,5
Podatek dochodowy/PBT	0%	0%	1%	3%
Łączne obciążenie podatkowe TTR	3%	7%	17%	23%

*Dla uproszczenia zakłada się, że jest równy zyskowi przed opodatkowaniem, w praktyce może się różnić od zysku przed opodatkowaniem.

Źródło: badania własne.

Przeciętna stawka podatku dochodowego wynosi 13% (średni TTR z tabeli 2). Jest to wynik identyczny jak w badaniach BŚ w przypadku CIT. Całkowita stawka podatku różni się jednak, gdy pod uwagę weźmiemy poszczególne rodzaje opodatkowania. Najwyższa stawka TTR ma miejsce w przypadku karty podatkowej i jest to 23%. Wysoka jest także u stosujących ryczałt – 17%. W firmach podlegających PIT na zasadach ogólnych łączna stawka podatkowa wyniosła 3%, w przypadku CIT – 7%.

Tabela 3. Obliczanie łącznego obciążenia podatkowego TTR dla składek na ubezpieczenia społeczne oraz pozostałych podatków (w zł)

	ZUS	Pozostałe podatki
Zysk brutto bez uwzględnienia podatków (PBTTB)	30 349 736,60	30 349 736,60
Podatki obciążające koszty (<i>tax borne</i>)	950 080,95	950 080,95
Kwota obciążenia ZUS/pozostałe podatki	128 472,84	37 431
TTR	4%	3%

Źródło: badania własne.

Łączna stawka podatkowa w przypadku składek na ubezpieczenia społeczne wyniosła 4 i 3% w przypadku pozostałych podatków (tabela 3). Stosunkowo niewielki jest udział tych obciążeń w zysku przed opodatkowaniem – poniżej 1%. Łączna stawka podatkowa TTR dla trzech tytułów podatkowych znacznie odbiega od obliczonej przez BŚ i wynosi 20% (13% – podatki dochodowe, 4% – składki na ubezpieczenia społeczne, 3% – pozostałe podatki). Jak wynika z obliczeń, relatywnie niski TTR nie zawsze idzie w parze z oszczędnością czasu podatnika. W przypadku

składek na ubezpieczenia społeczne liczba płatności ma większe znaczenie niż łączna stawka podatku. Jest to nawet bardziej uciążliwe w przypadku pozostałych podatków. Stosunkowo niewielka liczba płatności podatkowych ma miejsce u opodatkowanych PIT¹⁸ i w przypadku pozostałych podatków (na co z pewnością wpływ ma brak obowiązku comiesięcznego składania deklaracji PIT-5 i CIT-2) oraz możliwość kwartalnego wpłacania zaliczek przez tzw. małych podatników. Jest to największym problemem w przypadku składek ubezpieczeniowych. W sytuacji, gdy te wszystkie trzy czynniki mają taką samą wagę, TTR to uciążliwość w wysokości 26–42%, która w żadnym przypadku nie odgrywa pierwszoplanowej roli. Można więc wnioskować, że sama kwota podatku nie jest najważniejszym problemem podatkowym przedsiębiorstw.

5. Problemy w relacjach z otoczeniem podatkowym

Każde przedsiębiorstwo w czasie swojej działalności napotyka trudności. Podlaskich przedsiębiorców pytano więc o najczęściej występujące problemy w relacjach z otoczeniem fiskalnym. Spostrzeżenia zamieszczono w tabeli 4. W analizie opisowej problemów podatkowych uwzględniono zróżnicowanie przedsiębiorstw (wielkość, zatrudnienie, forma opodatkowania). Uwagę należy zwrócić na to, jak często pojawiają się problemy związane z płatnościami podatków.

Tabela 4. Najczęściej występujące problemy związane z otoczeniem podatkowym (w %)

Problem	Nie	Tak
Odmienne niż organ podatkowy interpretacja prawa podatkowego	78	22
Odwołanie się od decyzji organu podatkowego	59	41
Uiszczenie nieprawidłowej kwoty podatku	72	28
Nieterminowe złożenie deklaracji podatkowej lub ZUS	79	21
Nieuiszczenie podatku, spóźnione uiszczenie	89	11
Wezwanie w celu wyjaśnień do Urzędu Skarbowego lub ZUS	41	59
Nalożenie sankcji, płacenie odsetek karnoskarbowych decyzją US, odsetki ustawowe	80	20
Złożenie wniosku o odroczenie terminu płatności lub o spłatę zobowiązań na raty	91	9

Źródło: badania własne.

Jednym z zasadniczych problemów związanych ze stosowaniem prawa jest jego nieprecyzyjność lub niejednoznaczność, co pozostawia duże pole do uznaniowych interpretacji prawa przez podmioty je stosujące. W badanej próbie problemy

¹⁸ Na uwagę zasługuje fakt, że od 1 lipca 2008 r. podatnicy mogą składać większość formularzy drogą elektroniczną (60 deklaracji, na przykład VAT-7, CIT-8, PIT-37, PIT-36). Od 1 stycznia 2009 r. jest możliwe składanie w ten sposób kolejnych 21 rodzajów deklaracji. Rozwiązanie było brane pod uwagę w przeprowadzonych badaniach.

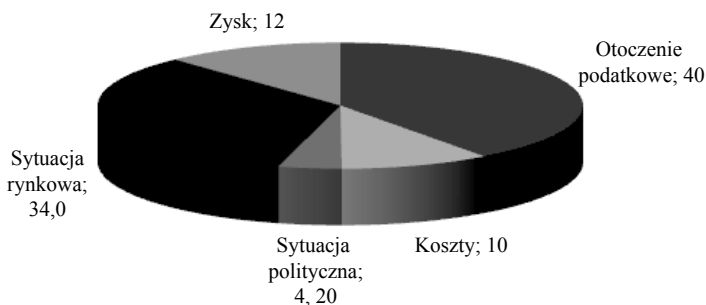
z interpretacją prawa podatkowego ma ponad 22% przedsiębiorstw. Najczęściej badani wskazywali na rozbieżności interpretacyjne dotyczące podatku VAT i podatku dochodowego.

Istotnym zagadnieniem funkcjonowania małych przedsiębiorstw są kontakty z organami podatkowymi i zakres współpracy z nimi przy wykonywaniu obowiązków publicznych. Przedsiębiorcom zadano pytania, których celem było określenie ich relacji w zakresie regulacji zobowiązań publicznoprawnych (podatki, składki na ubezpieczenia społeczne) oraz różnych aspektów kontaktów z tymi władzami. Około 30% podatników zdarzyło się źle wyliczyć kwotę zobowiązania podatkowego, przy czym zdarzało się to raczej sporadycznie, a 11% nie zapłaciło go wcale, chociaż taki obowiązek istniał. Ponad 21% przedsiębiorców złożyło kiedyś nieterminowo deklaracje podatkowe, ale tylko 1% robił to często. Jako główną przyczynę opóźnień w regulowaniu zobowiązań wobec budżetu ankietowani najczęściej wskazywali przyczyny obiektywne, jak utrata płynności wynikająca na przykład z opóźnienia płatności przez kontrahentów, czasem były to przyczyny subiektywne, na przykład błędy księgowo. Najczęściej występującym problemem są wezwania do organów podatkowych, 60% badanych miało do czynienia z taką sytuacją, 40% twierdziło, że zdarzyło się to kilkakrotnie. Firmy mikro lepiej wywiązują się z zobowiązań publicznoprawnych, zaś małe firmy mają większe problemy z terminowym i prawidłowym regulowaniem należności publicznych. Pomocny w interpretacji może być fakt, że firmy mikro w największym stopniu korzystają z uproszczonych, najczęściej ryczałtowych form opodatkowania, przez co kontrola prawidłowości płacenia przez nich podatków i składek ZUS jest znacznie prostsza nie tylko dla samych przedsiębiorców, ale i dla władz skarbowych. Z drugiej strony firmy małe prowadzą działalność gospodarczą w większym zakresie, co powoduje większy poziom skomplikowania obsługi skarbowej i księgowej. Pojawia się też więcej możliwości popełnienia błędów i pomyłek.

Właściciel małej firmy (na przykład przedsiębiorca opłacający składki za siebie) ma obowiązki w zakresie dokonywania zgłoszeń, składania deklaracji okresowych, ich korygowania oraz opłacania składek. Ich niedopełnienie może skutkować różnego rodzaju konsekwencjami. Z przeprowadzonego badania wynika, że sankcje i kary związane z zobowiązaniami podatkowymi nałożono na 20% przedsiębiorstw, głównie z tytułu VAT i PIT. W praktyce wnioskuje się o zastosowanie sankcji karnych jedynie wobec najbardziej „opornych”. Szczególnie w przypadku karania przez ZUS, przedsiębiorcy nie mogą zarzucić nadgorliwości urzędnikom, gdyż większość spraw załatwia się polubownie, w drodze rozmów.

6. Percepcja obciążeń podatkowych przez właścicieli przedsiębiorstw

Celem zbadania postrzegania systemu podatkowego przez przedsiębiorców postawiono im 7 pytań otwartych w postaci zdań do dokończenia. Zebrane wyniki zaprezentowano na rysunku 2.

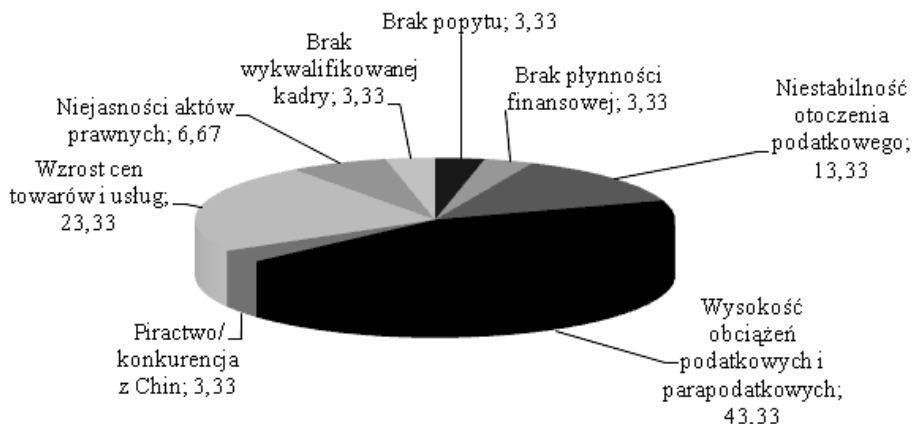
Rys. 2. Elementy brane najczęściej pod uwagę przez przedsiębiorców w zarządzaniu firmą (w %)

Źródło: badania własne.

Najczęściej brane pod uwagę elementy w zarządzaniu firmą to otoczenie podatkowe (40%) i sytuacja rynkowa (33%). Przy czym wskazywano tu najczęściej na progi skali podatkowej oraz jakość obsługi podatkowej. Wskazując na sytuację rynkową, przedsiębiorcy podkreślali znaczenie koniunktury, konkurencji, popytu na towary i usługi, rynku pracy, ilości zleceń oraz kursów walut. Należy też zauważyć, że 12% badanych przedsiębiorców jest ukierunkowanych na wypracowanie maksymalnego wyniku finansowego. Sporządzają w tym celu rachunki ekonomiczne i analizy opłacalności inwestycji, w których także pojawiają się elementy planowania i zarządzania podatkowego.

Problemem, którego efekty są najbardziej odczuwalne w przedsiębiorstwach, jest wysokość obciążeń podatkowych i pozapodatkowych (około 44% wskazań wśród ankietowanych). Przy czym co drugi ankietowany wymienia tu skutki zniesienia ulg podatkowych oraz nadmiar formalności i kontroli podatkowych. Zapytani o rodzaj najbardziej uciążliwego podatku badani najczęściej (33%) wskazywali podatek VAT. Przedsiębiorcy dotkliwie odczuwają także skutki wzrostu cen towarów i usług, w tym podwyżki cen paliw oraz zmiany kursów walut. Na problem ten wskazuje prawie co czwarty badany. Ponad 13% podlaskich przedsiębiorców boleśnie odczuwa skutki niestabilności otoczenia podatkowego. Tylko niewielki odsetek przedsiębiorstw (3,33%) odczuwa skutki braku wykwalifikowanej kadry, braku płynności finansowej, słabego popytu czy konkurencji („piractwo/konkurencja z Chin”). Akty

prawne regulujące opodatkowanie przedsiębiorstw są niejasne i niezrozumiałe dla prawie 7% właścicieli firm (rysunek 3).

Rys. 3. Skutki zdarzeń najdotkliwiej odczuwalnych przez przedsiębiorstwa (w %)

Źródło: badania własne.

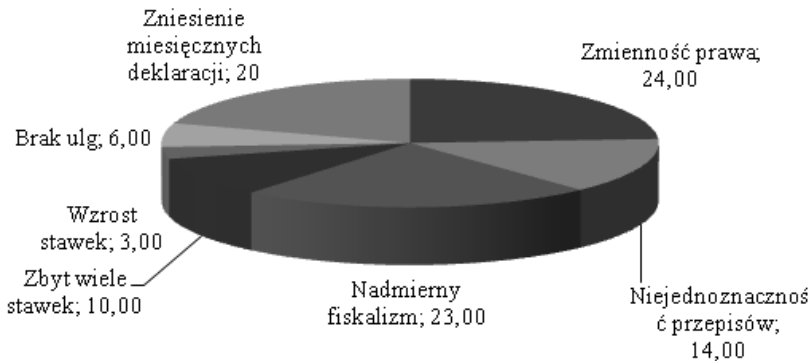
Przedsiębiorcom przedstawione zostały także sugestie, co do zmian, mogących uprościć system podatkowy, a zarazem uczynić go bardziej przyjaznym środowisku biznesowemu. Najwięcej, bo aż 90% ankietowanych, opowiadało się za uproszczeniem procesu podatkowego. Dla poprawy otoczenia regulacyjnego duże znaczenie ma wymiana dobrych praktyk pomiędzy krajami członkowskimi UE. Komisja Europejska wspiera współpracę krajów członkowskich poprzez Grupę Wysokiego Szczebla do spraw *better regulation* oraz projekt BEST¹⁹.

W ramach wyżej wymienionych działań przedsiębiorcy żądają modyfikacji przepisów podatkowych – 87% ankietowanych wskazało taką propozycję poprawy systemu. Stosunkowo wysoki odsetek przedsiębiorców pragnie obniżek stawek podatków obciążających działalność gospodarczą (80%), stawek ZUS obciążających pracodawcę z tytułu zatrudnienia pracownika (80%) oraz redukcji ilości podatków (80%). Zdecydowana większość przedsiębiorców, bo aż 83%, postuluje wprowadzenie deklaracji on-line opartej na podobnych zasadach, jak w przypadku rozliczeń z ZUS.

Nieco więcej rozbieżności powstaje, gdy ankietowani odpowiadają na pytanie: czy powiązane podatki, na przykład VAT i akcyza, uprościć system podatkowy? Już tylko 57% podlaskich przedsiębiorców uważa taką zmianę za uzasadnioną, ale przy 23% głosów sprzeciwu i 20% niepewności. Podobnie (tu już mniej niż połowa

¹⁹ W ramach *The Business Environment Simplification Task Force* (BEST) eksperci zidentyfikowali najlepsze praktyki realizowane w poszczególnych krajach członkowskich (np.: *one stop shop*, regulacje oparte na analizie ryzyka).

badanych) podatnicy widzą kwestię ulg i odliczeń, ale zaledwie tylko 7% badanych uważa, że przyjazne systemowi podatkowemu będzie wprowadzenie dodatkowych ulg i odliczeń.

Rys. 4. Niekorzystne zmiany w polskim systemie podatkowym w opinii przedsiębiorców (w %)

Źródło: badania własne.

W polskim systemie podatkowym przedsiębiorcy zauważają także pewne niedoskonałości. Jak wynika z rysunku 4, niekorzystne zmiany w ostatnich latach, ich zdaniem, to przede wszystkim zmienność stanowionego prawa (24%), nadmierny fiskalizm, w tym nadmiar kontroli podatkowych (23%). Zniesienie miesięcznych deklaracji (na przykład PIT5) i umożliwienie kwartalnych rozliczeń (PIT, VAT) miało być, zdaniem legislatora, pewnym uproszczeniem i skróceniem czasu formalności podatkowych, a ku jego zdziwieniu 20% badanych przedsiębiorców postrzega taką zmianę, jako niekorzystną. Również niepożądaną przez 14% ankietowanych zmianą jest to, że coraz więcej aktów prawnych reguluje ten sam podatek, co sprawia, że przepisy są niejednoznaczne i niezrozumiałe. Nie sprzyja prowadzeniu działalności gospodarczej także istnienie zbyt wielu stawek podatkowych, stopniowa likwidacja ulg i odliczeń oraz wzrost niektórych stawek podatków.

Jak wynika z badań, tylko 2% właścicieli małych przedsiębiorstw uważa istnienie ulg za korzystne, a 6% badanych uważa ich likwidację za niekorzystną zmianę. Są to stosunkowo niewielkie odsetki, świadczące o obecnie niewielkim zainteresowaniu ulgami.

7. Podsumowanie

Liczba podatków, ich konstrukcja i wzajemne powiązania mają duży wpływ na warunki prowadzenia działalności gospodarczej. Uogólniając, można przyjąć, że im

niższy poziom obciążeń fiskalnych, tym szybszy jest proces rozwoju przedsiębiorstwa, który sprzyja wzrostowi gospodarczemu i odwrotnie – im wyższe opodatkowanie przedsiębiorstw, tym większy odpływ inwestycji do krajów o mniejszym obciążeniu fiskalnym. Przedsiębiorca, który płaci stosunkowo niski podatek, wolne środki zainwestuje w dalszy rozwój firmy, stworzy nowe miejsca pracy, przyciągnie kapitały zagraniczne. Dlatego też każda sprawnie funkcjonująca gospodarka zmierzając powinna do wzmacniania tego mechanizmu. Niektóre kraje europejskie, na przykład Estonia, maksymalnie zmniejszają opodatkowanie działalności gospodarczej przedsiębiorstw, które wypracowany zysk przeznaczają nie na konsumpcję i wypłatę dywidend, a na dalsze inwestycje. Istnieje jednak możliwość, że małe obciążenia fiskalne osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą mogą wywołać wzrost konsumpcji, a nie inwestycji. W krajach wysoko rozwiniętych sytuacja taka ma swoje pozytywne skutki – wzrost konsumpcji osób fizycznych pobudza wzrost inwestycji w sektorze firm, co przekłada się na tworzenie nowych miejsc pracy. Taka sytuacja w krajach rozwijających się mogłaby stanowić niebezpieczeństwo w postaci ogniwa hamującego rozwój gospodarczy.

Zarządzanie podatkami często jest oplatane finansowo, ale wiele małych firm obawia się ryzyka w postaci nie tylko kary pieniężnej, ale utraty reputacji, co odbić się może spadkiem zaufania klientów. Przedsiębiorstwa często stają przed dylematem: jeśli wybiorą wyższe opodatkowanie, to stracą przewagę konkurencyjną i ich udział w rynku zmaleje, a w najgorszym wypadku wypadną z gry, zaś wybierając niższe opodatkowanie, podejmują wyższe ryzyko podatkowe. Przy czym niższe-wyższe opodatkowanie rozumiane jest jako korzyści ekonomiczne. Na tej podstawie można wskazać pewne kroki, które przedsiębiorcy powinni podejmować w celu minimalizacji ryzyka: zdefiniować obowiązki i zakres odpowiedzialności poszczególnych pracowników za określone etapy rozliczeń podatkowych, zarządzać wiedzą podatkową tych pracowników (szkolić), stworzyć procedury obiegu dokumentów i wymiany informacji, wykorzystywać techniki komputerowe.

Literatura

1. Blau D.M., *A time series analysis of self-employment in the United States*, „Journal of Political Economy” 1995, no. 2.
2. Briscoe G., Dainty A., Millet S., *The impact of the tax system on self-employment in the British construction industry*, „International Journal of Manpower” 2006, no. 21.
3. Bruce D., Mohsin M., *State tax policies and entrepreneurial activity*, proceedings of the 96th Annual Conference on Taxation, National Tax Association, 2004.
4. Cullen J.B., Gordon R.H., *Taxes and entrepreneurial activity: Theory and evidence for the U.S.*, NBER Working Paper, 2002, no. 9015.
5. Djankov S., Ganser T., McLiesh C., Rarnalho R., Shleifer A., *The effect of corporate taxes on investment and entrepreneurship*, NBER Working Paper, 2009, no. 13 756.

6. Domar E.D., Musgrave R.A., *Proportional income taxation and risk-taking*, „Quarterly Journal of Economics” 1944, no. 58.
7. *Fiscal competition and its impact on company competitiveness*, opinia Komitetu Ekonomiczno-Społecznego (Dz. Urz. UE C nr 149 z 21 czerwca 2002).
8. Grilo I., Thurik A.R., *Determinants of entrepreneurial engagement levels in Europe and the US*, Discussion Papers on Entrepreneurship, „Growth and Public Policy” 2004, no. 12.
9. Gruszecki T., *Współczesne teorie przedsiębiorstwa*, Polskie Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2002.
10. Klapper L., Laeven L., Rajan R., *Barriers to entrepreneurship*, „NBER Working Paper, 2004, no. 10 380.
11. Klapper L., Laeven L., Rajan R., *Entry regulations as a barrier to entrepreneurship*, „Journal of Financial Economics” 2006, no. 82.
12. Long J.E., *The income tax and self-employment*, „National Tax Journal” 1982, vol. 35.
13. Moore K., *The effect of the 1986 and 1993 tax reforms on self-employment*, proceedings of the Ninety-Fifth Annual Conference on Taxation, National Tax Association, 1999.
14. Parker S.C., *The economics of self-employment and entrepreneurship*, Cambridge University Press, Cambridge 2004.
15. Poszwa M., *Zarządzanie podatkiem w małej i średniej firmie*, C.H. Beck, Warszawa 2007.
16. Raporty *Paying Taxes*, „Doing Business” 2007–2009, World Bank, PriceWaterhouseCoopers.
17. Schuetze H.J., Bruce D., *Tax policy and entrepreneurship*, „Swedish Economic Policy Review” 2006, no. 11.
18. Skonieczny J., *Strategiczna analiza otoczenia*, w: *Zarządzanie strategiczne. Systemowa koncepcja biznesu*, red. M. Moszkowicz, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2005.
19. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa (Dz.U. nr 137, poz. 926 z późn. zm.).

TAX BURDENS AND SOME ASPECTS OF BUSINESS RUNNING IN PODLASKIE VOIVODSHIP

Summary: Modern companies operate in an environment shaped by the global economy. The challenge and also the key to success is to know its characteristics. One of the areas surrounding the analysis are the relations between a firm and the tax system. Despite many reforms of the Polish tax system and reducing tax rates, companies often continue to be perceived through the prism of the tax burden of the barrier. This article aims at understanding the impact of the tax system on the functioning of the company. The concept of the tax system here was narrowed to the perception of a tax burden and tax risk posed by the company to adapt to the modern tax system.